

Zjišťování a náprava šikany

Charakteristika šikany

Šikana je charakterizována jako jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit, ponižovat nebo zastrašovat jiného člověka či skupinu lidí. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit.

Šikana je závažnou agresivní poruchou chování vyskytující se v sociálním prostředí od útlého dětského věku po stáří (např. šikana v domovech důchodců). Z toho vyplývá její věková neomezenost. Protože pocit bezpečí každého jedince je neodmyslitelnou podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu školy, všechny školy a školská zařízení mají proto povinnost předcházet všem náznakům agresivity a všem způsobům šikanování mezi žáky a svěřenci.

Šikanování nesmí být pracovníky školy v jakékoli formě akceptováno, na šetření a nápravě se kromě školního metodika prevence podílí i výchovný poradce. Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů vydírání, omezování osobní svobody, útisku, ublížení na zdraví, loupeže, vzbuzení důvodné obavy, poškození cizí věci, znásilnění, kuplířství, apod. Učitel nebo vychovatel, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu. V úvahu přicházejí trestné činy jako nadřezování či schvalování trestného činu, v krajním případě i podněcování a účastenství na trestném činu v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky, apod.

Hlavní rysy šikany:

1. patrný **úmysl** ublížit
2. útoky jsou **opakované**
3. **nepoměr sil** mezi útočníkem a obětí

Např. opakované posměšky, ponižování, pomluvy, ošklivé poznámky o rodině, fyzický útok (bití), poškození věcí druhého apod. Hlavním znakem je **samoúčelnost a agrese**.

Ke vzniku šikany přispívá **náročná situace ve skupině** (třídě), kde se zvyšuje napětí např. před zkoušením, písemkou, dále **nuda**, kterou agresivní jedinci zahánějí vymyšlením programu na úkor slabých, baví je týrat slabšího a ustrašeného, vysmívat se mu a sledovat jeho reakce a v neposlední řadě situace, kdy se sejde několik výrazných agresivních asociálů. Ve svých projevech má šikanování velice různou podobu s následky především na psychickém zdraví.

Projevy šikany

Projevy šikany můžeme rozdělit podle různých hledisek přibližně do následujících skupin:

1. verbální přímé a nepřímé
2. fyzické přímé a nepřímé
3. aktivní a pasivní

Hlavní aktéři šikany

A g r e s o r bývá fyzicky zdatným, rád se předvádí a prezentuje svou převahu nad ostatními, je neukázněný, často bezohledný, neschopný empatie, závidí studijní výsledky. Za své chování se většinou necítí vinen. V mnohých případech sám agresor trpí nějakým **potlačovaným komplexem**. prožívá pocit nadřazenosti, vychutnává si strach obětí, neustále zdokonaluje a zvyšuje týrání a utrpení obětí. Formují se z řad psychopatických nebo sociálně slabých jedinců, někdy i z vysoce postavených rodin, kde na dítě není čas (citové strádání). **Agresivita** je jejich hlavním projevem, ale většinou jen mezi **kamarády**, doma bývají zpravidla vedeni **tvrdou rukou** a nemohou si nic dovolit.

O b ě t ě je nejčastěji jedinec, který se nějak odlišuje od ostatních. Např. obézní, velmi hubený, příliš malý, abnormálně velký, nadprůměrně inteligentní, s nižší inteligentní, s různými postiženími, s jinou barvou pleti, jinak oblečení atd. Typickou obětí je tichý, plachý, citlivý člověk (dítě), často fyzicky slabší, s nízkým sebevědomím, často samotářský, zvyklý podřizovat se a hlavně to bývá jedinec, který **neumí zakrývat strach**.

Rodina agresora projevuje většinou malý zájem o dítě, mívá nedostatek času na dítě, často zde bývá psychické i fyzické násilí, hádky, rodinný nesoulad, velká tolerance k násilí. Rodiče agresorů často nemají ponětí, že jejich dítě šikanuje.

Rodina oběti se o šikaně dozví častěji, ale děti je většinou prosí, aby nezasahovali.

Fáze šikany

U šikany rozlišujeme:

1. skrytou šikanu - **ostrakismus**, který se projevuje sociální izolací, vyčleněním oběti ze skupiny, slovní šikanou (pomluvy, intriky, legrácky, apod.), velmi často ani dotyční neví, že se jedná o šikanu, je běžnějším druhem šikany (hlavně u dívek)

2. zjevnou šikanu, kam řadíme:

- a. **fyzické násilí a ponižování** – bití, týrání, podrážení nohou, zavírání do místností, apod.
- b. **psychické ponižování a vydírání** – nucení k posluhování, k obnažování, izolace, veřejné zesměšňování, apod.
- c. **destrukce majetku oběti** – ničení šatstva a věcí oběti, trhání sešitů, rozstříhání svetru, poškození obuvi, apod.

3. vytvoření jádra – vznik skupiny agresorů, kteří tyranizují ostatní, často proto, aby oni sami nebyli oběťmi

4. normy agresorů přijímá většina – násilí nabývá velkých rozměrů, normy vytvořené agresory se stávají nepsaným zákonem, i mírní žáci se chovají krutě

5. totální šikana – agresori ztrácejí zábrany, normy jsou přijaty všemi členy skupiny, nejlepší je ten, kdo více ublíží, vytvoří se dvě skupiny: agresor x oběť (králové x poddaní).

Náprava šikany

Z výše uvedených fází je patrné, v jakém stádiu nebezpečnosti se šikana nachází a jaký úspěch bude mít výchovný poradce a metodik prevence na její nápravu. Obecně lze říct, že 1. a 2. stadium lze ještě zastavit pomocí vhodných diagnostických metod a následnému řešení hrozící šikany. 3. stadium je rozhodující, protože v něm ještě lze **vytvořit silnou pozitivní skupinu**, která by oslabil vliv agresorů.

Pokud se tuto skupinu nepodaří vytvořit, skupina agresora se ještě více posílí a již nelze zhoubný proces zastavit. Ve 4. stadiu již nelze proti agresorům vytvořit opozici, řešení je již mimo školu. 5. stadium se většinou vytváří ve vězení, na vojně, ve výchovných ústavech, internátech, středních školách včetně gymnázií a dokonce i na základních školách.

Metody šetření šikany

Chceme-li někoho úspěšně vychovávat, musíme ho dobře znát, rozumět mu. Stejně tak, když chceme „narovnávat“ nezdravé vztahy mezi dětmi ve skupině, předpokládá to dobrou orientaci ve složení skupiny, povědomost o její neformální hierarchii, vztazích uvnitř skupiny.

Za tímto účelem je možné zintenzívnit své pozorování, zbystřit pozornost, zaměřit se na nepřímé znaky nezdravých vztahů, použít **metodu rozhovoru** nebo třeba spoléhat na schránku důvěry. Můžeme ovšem také použít elegantnějšího způsobu a sice **sociometrických metod**. Tato metoda je zároveň nejstarší metodou, která umožňuje zjistit vztahy ve třídě. Existuje celá řada variant sociometrického šetření, metoda **SORAD** je nejpoužívanější a nejznámější metodou, která pomocí standardizovaného sociometrického dotazníku umožňuje získat vzájemné údaje o vztazích mezi žáky ve skupině.

Odhalení šikany bývá někdy velmi obtížné i pro zkušeného pedagoga. Nejzávažnější negativní roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených

Pro vyšetřování šikany lze doporučit strategii prováděnou v těchto pěti krocích:

1. rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s obětí (pokud se bojí nebo stydí o celé záležitosti mluvit, mohou ji napsat)
2. nalezení vhodných svědků (písemný záznam)
3. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů)
4. zajištění ochrany obětem
5. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi
6. výchovná opatření, která souvisí se zjištěnými skutečnostmi.

Při výbuchu brutálního skupinového násilí vůči oběti, tzv. "školního lynčování" je nutný následující postup:

1. překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti
2. domluva pedagogů na spolupráci a postupu vyšetřování
3. zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi
4. pokračující pomoc a podpora oběti
5. nahlášení policii
6. vlastní vyšetřování.

Účastní-li se šikanování většina problémové skupiny, nebo jsou-li normy agresorů skupinou akceptovány, doporučuje se, aby šetření vedl odborník-specialista na problematiku šikanování (z pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, diagnostického ústavu, krizového centra apod.).

Postupy a zásady při vyšetřování šikany

- zachovat klid
- poskytnout pomoc a bezpečnost oběti a svědků
- spolupráce s ostatními učiteli a vedením školy
- domluvit spolupráci s PPP v Jičíně tel. 493 533 505
- při závažnější situaci ohlásit na policii
- **nikdy nekonfrontovat oběti s agresorem**
- rozhovor s oběťmi
- najít vhodné svědky a rozhovor s nimi
- zajistit bezpečnost obětem
- rozhovor s agresorem
- z rozhovorů si dělat zápisky a nechat si je podepsat
- je lepší s každým mluvit individuálně
- **nikdy se neptat PROČ ?**
- naopak ptát se kdo a kolik je obětí
- jak dlouho to trvá
- co, kdy, kde a jak dělali agresoři obětem
- kdo je iniciátorem a kdo je vykonavatelem
- od oběti se těžko něco dovíte (cítí se ohrožena)
- agresoři úporně a vynalézavě lžou
- strach z výpovědi mají i ostatní
- rodiče agresorů často brání své děti
- rodiče obětí odmítají spolupracovat
- obětem šikany musíte zajistit bezpečí – stálá přítomnost učitelů ve třídách, zvýšený dozor na chodbách a v dalších rizikových místech
- obětem šikany nabídněte individuální konzultaci, kontakty na psychology, etopedy a další odborná poradenská pracoviště

Pomoc - rady obětem šikany

- nikdo nemá právo ti ubližovat
- chyba není v tobě, ale ve špatných vztazích ve třídě
- strach obrátit se o pomoc jenom všechno zhoršuje
- obrať se na rodiče, výchovného poradce nebo učitele ke kterému máš důvěru a svěř se
- zavolej na Linku důvěry 800 155 555

Výchovná opatření související s vyšetřováním šikany

Pro potrestání agresorů lze užit **následující běžná výchovná opatření:**

1. napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole
2. snížení známky z chování
3. převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny
4. doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP.

V **mimořádných případech** se užijí další opatření:

1. doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu
2. podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu
3. vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování

Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychoterapeutickou péči PPP nebo jiného poradenského pracoviště.